

Boo hembygdsförening

Är en förening för dig som har Boo som hembygd.

Medlemskap löses med 150 kronor på

Plusgiro 10 07 97 – 0

e – mail boohbf@telia.com

073 – 803 80 58.

För dig som vill värna och uppleva Boo som din hembygd är medlemskap i föreningen en viktig del.

Föreningen är även remissinstans i alla frågor som rör Boo och dess utveckling dit kan du kanalisera dina frågor som vi sammanställer och skickar dit svar kan ges.

Naturen och hur man kan uppleva Boo har hög prioritet liksom hur och varför bevarandet är viktigt för en levande bygd. För många är fritiden knapp men värdefull för att kunna umgås och upptäcka det som ännu finns kvar av en krympande frihetskänsla.

Föreningen har en mängd bilder och kartor i sitt arkiv som är öppet för alla medlemmar och där finns något som vi kallar småskrifter.

Det här är en i en serie som till slut ger vägledning i kartor hur historien ska kunna fångas in även om det är nytt och obekant.

Berättelsen om Kummelnäs ättiksfabrik

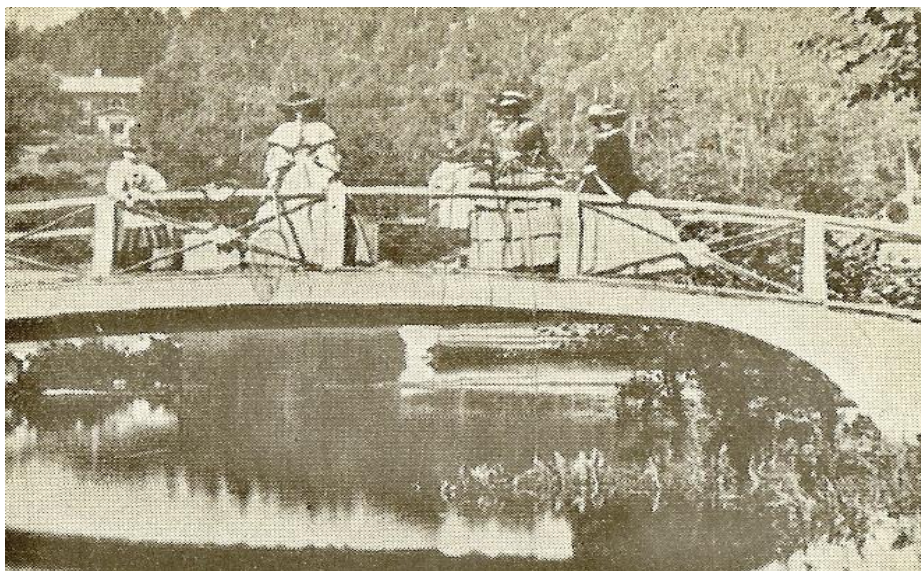
Ättiksfabriken

Idag barnens ”dagis” men när fotot togs var det förläggning för Baltiska flyktingar undan Stalins terror.

Transporterna till fabriken försäljningsställen i Stockholm skedde med roddbåt/pråm eller segelbåt från förrådsbyggnadens kaj vid saltsjön. Ångbåtarna hade ännu inte startat sin verksamhet som lastfartyg.

Det fanns en bro som förband fabriksområdets förrådsbyggnad med gårdens huvudbyggnad.

Carl Palmstedt bodde på gårdens karaktärsbyggnad och senare August Smith.

Fotot på Kummelnäs unga damer fiskande från bron är taget från ättiksfabrikens förrådsbyggnads övre hörn 1861. Samma år som fabriken såldes.

Huset i bakgrunden är vid Kummelnäs inre brygga.

Hans Persson gjorde berättelsen

Kummelnäs ättiksfabrik.

För att göra en kort historia lång tar vi uppkomsten av fabriken från början.

Det började med att kemisten Carl Wilhelm Scheele 1783 kemiskt kunde framställa citronsyra och man anade att det fanns varianter på syror, lika enkla i sin uppbyggnad som svaga.

Det tog dock ända till 1814 innan den världsberömde kemisten Jöns Jacob Berzelius kunde beskriva ättiksyra och dess kemiska sammansättning.

Med sin gode vän Carl Palmstedt kunde de tillsammans starta en fabrik vid Gripsholm för ättika och senare även färg, starka syror och såpa – blev Sveriges största i sitt slag.

Jöns Jacob Berzelius och Carl Palmstedt arbetade tillsammans på Berzelius laboratorium och de hade tidvis delat hushåll.

Carl Palmstedt, son till Erik Palmstedt som ritade börshuset, hade utbildat sig i matematik, anatomi, kemi och fysik och var den som började vaccinering av barn med skyddsymponing - han testade på sig själv. Trots ihärdigt motstånd från samtidens vetenskap kunde den höga barnadödligheten, i för oss bagatellartade sjukdomar, gradvis hejdas.

Carl Palmstedt var en utmärkt företagsledare och därtill ekonomiskt begåvad och i Gripsholmsfabriken titulerades han brukspatron.

Fabriken brann ner till grunden 1825 och Carl Palmstedt sökte en ny etableringsort för sin produktion – han fann och köpte Kummelnäs – långt bort – ingen klagade på processens minst sagt starka utdunstningar.

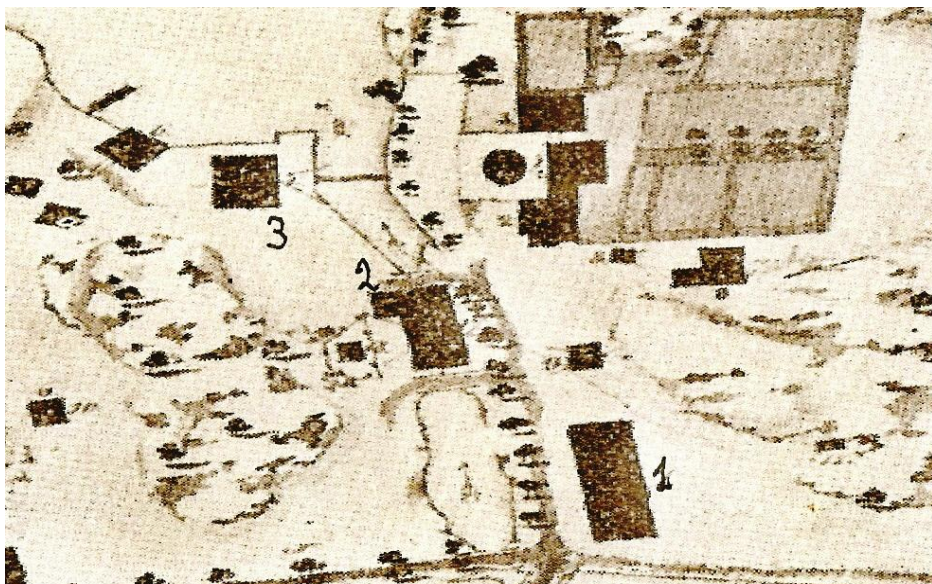
På Gripsholmsfabriken arbetade en assistent till ägarna, upplärd i kemin nödvändig för processerna, som hette August Fredrik Smith och han blev sedermera förman på Kummelnäsfabriken.

Carl Palmstedt säljer 1830 fabriken i till "Kummelnäs Fabriks Intressenter" där Smith är en av tre delägare.

Palmstedt själv hade inte tid över för fabriken som låg långt ute på landet utan någon riktig kommunikation utom med båt – segel eller rodd.

Carl, som utnämns till professor, började i stället driva sin linje i socialt omhändertagande av fattiga och föräldralösa barn i Frimurar Barnhus Direktion. Direktionen var även testamentsexekutor för ordensbrodern, Ostindiska kompaniets ägares, Wilhelm Chalmers dödsbo. Carl Palmstedt lyckades genom en rymlig tolkning av Chalmers testamente få igång den skola som idag betraktas som ett av Sveriges främsta lärosäten – Chalmers tekniska högskola.

Kummelnäs säteri 1827 från samtida karta.

Kummelnäsfabriken drevs av Carl Palmstedt 1826 - 1830 med Berzelius som delägare och bestod av tre byggnader varav den övre finns kvar som "dagis" – helt i Carl Palmstedts anda.

Ättiksfabriken (1) producerade vanlig ättika, vinättika och saltsyra.

Färg/syrafabriken (2) är vinkelbyggnaden och vid stranden utlastningshus och förråd (3) med kajanläggning. Timmerbyggnaden med vinkel revs kring 1930 men tjänstgjorde som ladugård efter 1861 när fabriken såldes.

Kummelnäs fabriks intressenter drevs från 1830 till sin död 1851 av August Fredrik Smith. Dödsboet och medintressenterna fortsatte ytterligare tio år under ledning av en verkmästare som 1861 köpte ut Charlotte Smith och de andra.

Verkmästaren på Kummelnäs ättiksfabrik 1861 var en driftig man som hette Johan Teodor Winborg och han flyttade tillverkningsenheten som han förbättrat med en ny process men som han inte tilläts genomföra hos ägarna i Kummelnäs. Winborgs metod används än idag och består av att ett kärl fylls med träkol som bildar ättiksbakterier och över detta hälls alkohol som blir till ättikssprit. 1891 blev Th. Winborg kunglig hovleverantör.

Ättika är den enklaste syran näst myrsyra och används som svagare ättikssprit (12 %) eller starkare ättikslösning (24 %) för konservering av olika sorters matvaror – en välsignelse innan kylskåpet.

Teodor Winborg lade ner alla de andra produkterna från Kummelnäsfabriken och ägnade sig enbart åt ättika och blev "Mr Ättikssprit" med hela landet – rik som ett troll.

Palmstedt och Berzelius kunde inte göra ättikssprit men ättikan såldes av Kummelnäsfabriken som den var och till del användes till målarfärg typ Scheelegrönt och mengel – en giftig soppa som idag i en mildare form kallas lim - och linoljefärg.

Kummelnäsfabriken tillverkade även saltsyra och salpetersyra (skedvatten) som bland annat används för att skilja guld från silverinslag.

Även kungsvatten som är en blandning av dessa två starka syror tillverkades. Det var färg och de starkt frätande syrorna som var Kummelnäsfabrikens huvudinriktning.

Salpetersyra lämnar giftig frätande ånga vid rumstemperatur och används till nitroglycerin och förr i bergsbruket att avskilja metall från berget och därav fick namnet skedvatten – tyskans scheiden, skilja.

Vilka substanser som än idag kan finnas kvar från processerna med färg vill man inte tänka på men vid ättiksfabriken är det nog rent.